

СТАН ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О.Ю. Павлова

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

***Анотація.** В статті проаналізовано ефективність функціонування фермерських господарств Одеської області та вказано на основні фактори подальшого їх розвитку у сучасних умовах. Мета статті – здійснення аналізу ефективності виробничо-господарської діяльності фермерських господарств Одеської області та визначення основних напрямів їх подальшого розвитку з урахуванням регіональних природно-економічних особливостей та макроекономічної ситуації в державі. Базою проведення дослідження виступали матеріали офіційних видань статистичних органів України обласного та загальнодержавного рівнів, з використанням економіко-статистичного, монографічного та абстрактно-логічного методів наукового дослідження. Проаналізовані основні показники виробничо-господарської діяльності фермерських господарств вказують на доцільність розвитку даної організаційно-правової форми в регіоні на засадах диверсифікації виробництва, зокрема його екологізацію, та підтримання кооперації.*

***Ключові слова:** фермерське господарство; розвиток; органічне виробництво; регіональні особливості.*

Вступ. Одеська область вирізняється з-поміж інших регіонів України своїм ресурсним потенціалом, адже тут зосереджено 2,5 млн. га сільськогосподарських угідь, у тому числі більш 2 млн. га ріллі, більшість з якої представлено родючими чорноземами, що в поєднанні із степовим кліматом створює високий агропромисловий потенціал області, що використовується різноманітними організаційно-правовими формами. Окрему нішу займають фермерські господарства, за кількістю яких Одеська область займає лідируючі позиції, при цьому суттєвий вплив на їх діяльність мають саме регіональні особливості, ігнорування яких, унеможлиблює вироблення дієвих практичних рекомендацій, адже умови становлення та розвитку фермерських господарств в різних регіонах суттєво різняться не лише природно-кліматичними, а й комплексом соціально-економічних аспектів [1, с. 48], що вимагає системного дослідження їх ролі для визначення стратегій та перспектив подальшого розвитку даної категорії господарств.

Актуальність даного дослідження зумовлена об'єктивною необхідністю підвищення ефективності функціонування даної категорії господарств та раціонального використання їх земельних угідь.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблем розвитку фермерських господарств займається ряд вітчизняних вчених-економістів, зокрема О.Ю. Амосов, Ф.М. Зінов'єв, В.В. Зіновчук, О.В. Крисальний, І.В.

Ляшенко, П.М. Макаренко, А.В. Македонський, М.Й. Малік, Л.Ю. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, В.Я. Плаксієнко, П.Т. Саблук, І.Ф. Томич, В.В. Юрчишин та ін. Проте ознайомлення з їх науковим доробком вказує на невирішеність ряду питань, пов'язаних з окремими аспектами виробничо-господарської діяльності даної категорії підприємств, зокрема в Одеській області, з метою обґрунтування шляхів їх подальшого розвитку.

Результати досліджень. Становлення фермерських господарств в Одеській області бере свій початок від 1990 року, коли було створено перші чотири підприємства даного типу, і вже за п'ять років їх чисельність зросла до 4095 [2]. Бум росту чисельності фермерських господарств в області припав на 2005 рік, досягнувши 6213 підприємств, після чого процес пішов на спад і, починаючи з 2009 року, їх кількість помітно стабілізувалася. Поряд із цим, їхній розвиток в останні роки набуває якісного характеру, адже спостерігається тенденція до поступового розширення розміру землекористування від 15,0 га в 1995 році до 68,0 га в 2012 (рис. 1).

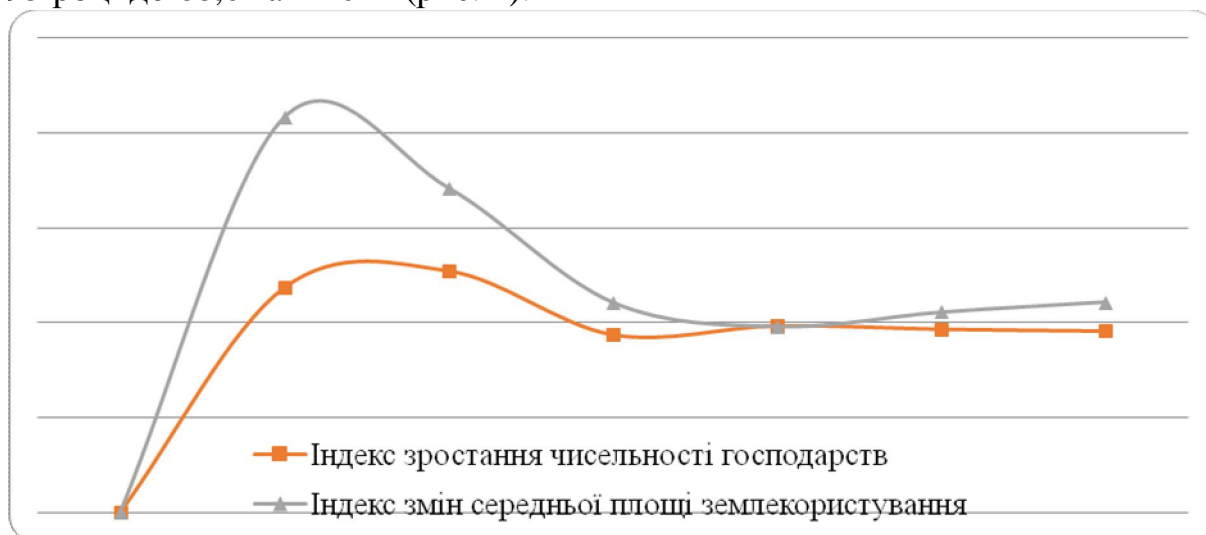


Рис. 1 Порівняльна динаміка чисельності фермерських господарств Одеської області та середньої площі сільськогосподарських угідь з розрахунку на одне підприємство

Таким чином, на початку свого становлення фермерські господарства розглядалися переважно як сімейно-побутове об'єднання, організоване для товарного виробництва сільськогосподарської продукції в межах земельних наділів, що були відведені його членам в результаті розпаювання земель. Сьогодні ж на фоні значного укрупнення земельної площі, можемо відзначити, що фермерські господарства, подібно до інших організаційно-правових форм, все більше використовують можливості збільшення обсягів виробництва за рахунок оренди земельних угідь, при цьому частка орендованих угідь в їх структурі землекористування залишається дещо меншою, ніж загалом по сільськогосподарським підприємствах області.

Сьогодні Одеська область є лідером в Україні за чисельністю фермерських господарств – станом на кінець 2012 року їх налічувалося 5361 одиниці, що становить 82,1% від загальної чисельності сільськогосподарських

підприємств області. Обробляючи 26,3% земель та об'єднуючи 24,1% працівників галузі (табл. 1), вони відіграють вагому роль в формуванні аграрного потенціалу області.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств Одеської області в 2012 році

Показники	Сільськогосподарські підприємства – усього	В т.ч. фермерські господарства	Фермерські господарства в структурі сільськогосподарських підприємств, %
Кількість підприємств	6533	5361	82,1
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	1467,2	386,6	26,3
в т.ч. взято в оренду, тис. га	1334,1	321,0	24,1
Чисельність працівників, осіб	32038	7968	24,9
Продуктивність праці, грн./ особу	87883,4	102008,0	116,1
Виробництво основних видів сільськогосподарських культур, тис. т:			
- зернові та зернобобові	1333,2	337,3	25,3
- цукрові буряки	10,0	4,5	45,0
- соняшник	397,2	126,6	31,9
- картопля	5,5	0,2	3,6
- овочі	45,4	9,6	21,1
Виробництво основних видів продукції тваринництва:			
- м'ясо у забійній вазі, тис. т	8,8	0,8	9,1
- молоко, тис. т	39,0	1,7	4,4
- яйця, млн. шт.	13,1	1,0	7,6
- вовна, т.	138,5	30,0	21,7
Вартість валової продукції в постійних цінах 2010 року, млн. грн.	3493,3	812,8	23,3
Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн. грн.	4034,9	1265,1	31,4
в т.ч. рослинництва	3736,1	1186,5	31,8
тваринництва	298,8	21,8	7,3
Чистий прибуток, млн. грн.	404,9	263,7	61,5
в т.ч. рослинництва	3736,1	1186,5	31,8
тваринництва	298,8	21,8	7,3
Рівень рентабельності, %	9,1	26,3	x
в т.ч. рослинництва	9,0	27,0	x
тваринництва	-20,2	8,3	x

Фермерськими господарствами області в 2012 році було вироблено 812,8 млн. грн. валової продукції в постійних цінах, при цьому асортимент їх продукції є доволі диверсифікованим. Вони відіграють важливу роль в забезпеченні населення області насамперед трудомісткими видами продукції,

зокрема: цукровими буряками, вовною та овочами – 45,0, 21,7 та 21,1% відповідно від загального обсягу виробництва за всіма категоріями сільськогосподарських підприємств у 2012 році.

Слід відзначити, що виробляючи лише 23,3% валової продукції в постійних цінах 2010 року, фермерські господарства забезпечують 62,5% чистого прибутку сільськогосподарських підприємств області, таким чином підтверджуючи тезис щодо перспективності розвитку даної організаційно-правової форми порівняно з іншими.

В структурі сільськогосподарських підприємств Одеської області характеризуються суттєво вищим рівнем ефективності виробництва – 26,3% поряд із середньообласним показником в 9,1%. Фермерські господарства області в основному спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, що приносить 93,8% їх чистого доходу. Низький розвиток галузі тваринництва спричинений меншою прибутковістю галузі, вищими витратами і тривалим періодом обороту капіталу. Так, якщо в галузі рослинництва рівень рентабельності сягає 27% (9,0% по області), то виробництво продукції тваринництва залишається низькорентабельним (8,3%), хоча й перевищує на 28,5 в.п. загальнообласний рівень. Зважаючи на роль даної галузі в забезпеченні продовольчої безпеки регіону, згідно Програми європейського сусідства для сільського господарства та розвитку сільської місцевості (ENPARD) ЄС та ФАО демонструють зацікавленість саме в підтримці фермерських господарств через реструктуризацію сільського господарства на засадах сталого розвитку, модернізацію виробництва та розвиток сільських територій [3, С. 9].

В основі розвитку фермерських господарств Одеської області, на нашу думку, ключовими мають виступати наступні позиції, наведені на рисунку 2.

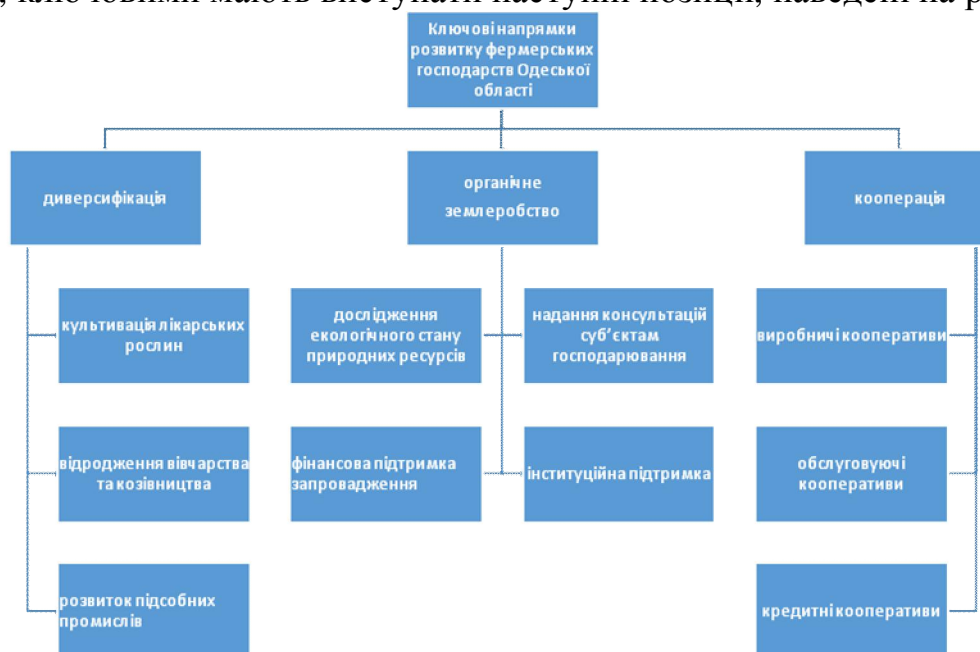


Рис. 2 Напрями розвитку фермерських господарств Одеської області

Пріоритетність саме органічного напрямку розвитку на базі фермерських

господарствах області зумовлена найбільшою пристосованістю саме малоземельних підприємств до виробництва продукції із значними витратами ручної праці. При проходженні конверсійного та постконверсійного періодів господарствам необхідно забезпечити цільову державну підтримку, зокрема компенсацію витрат на сертифікацію продукції та здійснення агрохімічного аналізу ґрунтів.

Важливою складовою органічної продукції є екологізація всього середовища її виробництва, зокрема через природоохоронні заходи, такі як: створення буферних зон із місцевою флорою та фауною на межах полів для підтриманні біорізноманіття територій; створення полезахисних лісосмуг шляхом заліснення малопродуктивних та еродованих ділянок, окультурення пасовищ і сінокосів.

Реалізація вищезазначених заходів можлива лише за досягнення балансу виробничих, суспільних та державних інтересів через запровадження адміністративних та економічних стимулів протидії екологодеструктивним процесам (порушення сівозмін, оптимальної структури виробництва, забур'янення, захаращення і здичавіння агроландшафту, вилучення особливо цінних земель для несільськогосподарських потреб) та застосовування штрафних санкцій у разі їх виникнення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фермерські господарства Одеської області відіграють значну в зміцненні аграрного сектору регіону, демонструючи стабільно високі результати виробничо-господарської діяльності. В подальшому для підтримання позитивної тенденції в їх розвитку необхідно розвивати альтернативні напрямки зайнятості, переходити на органічний напрямок виробництва та кооперацію.

Література

1. Липчук В.В. Оцінка розвитку фермерства в регіонах України / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин // Економіка АПК. – 2010. – №12. – С. 47 – 53.
2. Сільське господарство України за 2012 рік: статистичний збірник. Державна служба статистики України. – 2013. – 392 с.
3. Оцінка розвитку сільськогосподарського сектору і сільської місцевості в країнах Східного партнерства. Україна: доповідь ФАО в рамках проекту ФАО № GCP/RER/041/EC та проекту ЄС № ENPI 2012/298-262. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/field/009/aq674uk/aq674uk.pdf>.

АННОТАЦІЯ

Павлова Е.Ю. Состояние и пути развития фермерских хозяйств Одесской области

В статье проанализирована эффективность функционирования фермерских хозяйств Одесской области и указано на основные факторы дальнейшего их развития в современных условиях. Цель статьи – осуществление анализа эффективности производственно-хозяйственной деятельности фермерских хозяйств Одесской области и определение основных направлений их дальнейшего развития с учетом региональных природно-

экономических особенностей и макроэкономической ситуации в государстве. Базой проведения исследования выступали материалы официальных изданий статистических органов Украины областного и общегосударственного уровней, с использованием экономико-статистического, монографического и абстрактно-логического методов научного исследования. Проанализированы основные показатели производственно-хозяйственной деятельности фермерских хозяйств указывают на целесообразность развития данной организационно-правовой формы в регионе на базе диверсификации производства, в частности его экологизации и поддержания кооперации.

Ключевые слова: фермерское хозяйство; развитие; органическое производство; региональные особенности.

SUMMARY

Pavlova O.Yu. State and ways of development of farms of Odessa region

In this article are analyzed the operation efficiency of farms of Odessa region and the main factors for their further development in modern conditions. The purpose of the article is to analyze the effectiveness of the economic activities of farms of Odessa region and identify key areas of future development based on regional natural and economic characteristics and the macroeconomic situation in the country. The basis of the study were the materials of official statistical publications of Ukraine, the regional and national levels, economic and statistical analysis, monographic and abstract logical methods of scientific research. The basic indicators of the economic activities of farms indicate the feasibility of the development of this form of organization in the region on the basis of diversification, including its ecologization and cooperation.

Keywords: farm; development; organic farming; regional peculiarities.